

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

РАТНИ СУКОБИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: ОД
САРАЈЕВА ДО ДЕЈТОНА
- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Проф. др Ненад Путник
Редовни професор

Студент:
Џица Гајић
142/18

Београд, 2023. година

Садржај

1. Увод	1
2. Теоријско одређење сукоба и ратних сукоба.....	3
2.1. Појам сукоба и националних сукоба	6
2.2. Теорије дифузије и интернационализације етничких сукоба	9
3. Распад СФРЈ као увод у ратне сукобе у Босни и Херцеговини	11
4. Дешавања у Босни и Херцеговини 1991. и 1992. године	15
5. Ток сукоба у Босни и Херцеговини од 1993. до 1995. године	20
6. Покушаји мировних преговора и споразума.....	25
6.1. Утицај спољних фактора на рјешавање сукоба	25
6.2. Дејтонски споразум као формални вид краја рата.....	27
7. Закључак	30
Литература	32

1. Увод

Овај дипломски рад има за циљ да испита природу и могуће узроке сукоба у Босни и Херцеговини који су се одиграли 90-их година 20. вијека, као и начин на који су окончани – Дејтонски споразум. Кроз теоријски дио биће покушано да се објасни одређење сукоба, са посебним фокусом на националне сукобе, а теорије дифузије и интернационализације етничких сукоба чиниће главни теоријски оквир. У другом дијелу рада биће стављен фокус на распад СФРЈ као увод у сукобе у Босни и Херцеговини и на дешавања у Босни и Херцеговини током 1991. и 1992. године, гдје ћемо потражити могући узрок ових сукоба. Након тога, биће детаљно анализирани сукоби који су се одиграли од 1993. до 1995. године у БиХ, а последња цјелина рада ће приказати и анализирати мировне преговоре и Дејтонски споразум који је представљао формални вид краја рата.

До почетка деведесетих и првих вишепартијских избора, одржаних 1990. године, поларизација босанско-херцеговачког друштва на етничкој основи достигла је велике размјере. Како је постајало све очигледније да се Југославија распада, сама идеја југословенског идентитета изгубила је снагу и садржај које је имала на врхунцу моћи комунистичког режима. Са друге стране, постојећи национални идентитети, који су представљали основу индивидуалних и колективних начина идентификације у највећем делу историје територија које су сачињавале СФРЈ, почели су све више да добијају на значају. Посткомунистички талас национализма изазвао је страхове и продубио неповјерење између различитих националних заједница у БиХ. Често помињање Другог свјетског рата појачало је страх, нарочито српског народа, међу којим је било и преживелих жртава усташког терора, и управо су страх и међуетничко неповјерење одиграли кључну улогу у периоду који је претходио избијању грађанског рата у Босни и Херцеговини (Вукоичић, 2012).

Цица Гајић
РАТНИ СУКОБИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: ОД САРАЈЕВА ДО ДЕЈТОНА
-Дипломски рад-

Етничка и вјерска хомогенизација различитих заједница у Босни и Херцеговини ефективно их је припремила за брутални грађански рат који је још више ојачао постојеће колективне идентитете, додајући нове слојеве националне идентификације и продубљујући јаз између супротстављених група. Након признавања независности уследио је крвави међуетнички рат у коме је свака страна гинула за своје националне циљеве – Муслимани за јединствену Босну и Херцеговину, Хрвати за Херцег-Босну, а Срби за Републику Српску. Након три и по године насиља и хаоса, убијања, етничког чишћења, рушења и паљења, крваво су покидане све везе између босанско-херцеговачких народа, али и између огромне већине Срба и Хрвата са једне, и саме Босне и Херцеговине са друге стране.

Главни циљ овог дипломског рада јесте да испита и анализира сукобе који су се 90-их година одиграли у Босни и Херцеговини, њихове могуће узроке и начин на који су окончани. Значај истраживања произилази из његове научне и друштвене оправданости. Научна оправданост истраживања огледа се у могућности провјере, проширивања и продубљивања постојећих и стварања нових научних знања о питањима повезаним са предметом истраживања, док се друштвена оправданост огледа у доприносу академској литератури.

Природа истраживања захтијева мултиметодски приступ, који укључује примену разних поступака за систематско прикупљање и интерпретацију података из различитих извора. Метод анализе садржаја биће употребљен за долажење до релевантних сазнања о сукобима у Босни и Херцеговини, као и о могућим узроцима који су довели до ових сукоба. Као извори биће коришћени научна и стручна домаћа и страна литература.

2. Теоријско одређење сукоба и ратних сукоба

Првенствено, неопходно је дефинисати појам сукоба и ратних сукоба. У руској Војној енциклопедији, за рат се каже да је у питању „социјално-политичка појава која представља један од начина разрјешавања социјално-политичких, економских, идеолошких, као и националних, религиозних, територијалних и других противрјечности између држава, народа, нација, класа и социјалних група, средствима војног насиља“ (Военная энциклопедия, 1994, стр. 233).

Душан Вишњић тврди, да „рата нема без оружане борбе“ мада то не значи да се „рат своди на оружану борбу јер је оружана борба само једна од многих најчешће одлучујућих сукобљености двију зараћених страна“ (Вишњић, 1988, стр. 17). У домаћем Војном лексикону, наводи се, да је оружана борба „главни садржај и облик испољавања рата“ (Војни лексикон, 1981, стр. 372).

На основу наведених дефиниција може се закључити да оружана борба представља неизоставан дио рата и ратовања. На основу наведених дефиниција конвенционалног рата може се закључити да, када нема употребе конвенционалног оружја, тада нема ни рата. „Све се може свести на конфликт, сукоб и на крају на рат. Конфликт не мора увијек да доведе до сукоба, а сукоб не мора увијек да изазове рат, али рат је увек посљедица постојања конфликта и сукоба“ (Милошевић, 2018, стр. 301).

Раније је постојање „рата“ у правном смислу зависило од званичне објаве рата. Од Другог свјетског рата формалне објаве рата практично нису постојале. Уместо тога, Женевске конвенције из 1949. користиле су концепт „оружаног сукоба“ да би пренијеле идеју да хуманитарно право мора да се примењује кад год се оружане снаге међусобно боре, без обзира на званичну класификацију (Fleck, 2008, стр. 203).

Оружани сукоби су, дакле, регулисани међународним хуманитарним правом (МХП), које је такође познато као право рата. МХП је скуп правила – или

кодификованих у уговорима или признатих кроз обичаје – која ограничавају и одређују дозвољено понашање страна у сукобу.

Тешка кршења међународног хуманитарног права су ратни злочини. Примарни циљеви међународног хуманитарног права су минимизирање људске патње и заштита цивилног становништва и бораца који више не учествују директно у непријатељствима, као што су ратни заробљеници и рањеници.

МХП захтијева да стране у сукобу праве разлику између цивила, којима је пружена заштита, и бораца, који су легитимне мете напада. Цивили не смију бити намјерно гађани, иако и даље могу бити убијени или повређени ако се то догоди као дио напада на војни циљ. Све стране у сукобу морају предузети мере да минимизирају штету по цивиле и цивилне објекте (као што су стамбене зграде, школе и болнице), и не смију да врше нападе који не праве разлику између цивила и бораца, или који наносе несразмјерну штету цивилима (Fleck, 2008, стр. 203).

Озбиљна кршења МХП, укључујући ратне злочине, геноцид и злочине против човечности спадају у посебну правну категорију познату као међународно ратно право (Fleck, 2008, стр. 204).

Врајт (*Q. Wright*) је развио типологију рата која разликује четири категорије:

1. грађански рат, који се одвија унутар граница суверене нације;
2. рат за однос снага у којем ратују државе чланице међународног система између себе;
3. одбрамбени рат, који штити цивилизацију (или нацију) од упада непријатељске културе (и нације);
4. империјалистички рат, у коме једна држава покушава да се прошири на рачун друге (Wright, 1965).

У овом скупу разлика, чини се да су гранични услови сукоба примарни критеријуми класификације.

Сингер, Смол и Крафт (Singer, Small and Kraft, 1965) прате Рајтову класификацију у разликовању грађанских, колонијалних и међународних ратова.

Луард (Luard, 1968) уводи нешто другачију перспективу у свом схватању категоризације рата, он ставља већи нагласак на мотиве националних држава у њиховом покретању рата.

Луард дијели „агресивне ратове“ у четири категорије. Експанзивни ратови су дефинисани као они који се тичу „освајања страних територија које претходно нису контролисане“ (Luard, 1968). Иредентистички ратови су, према Луарду, „усмјерени против територија насељених углавном људима исте расе као и освајачи“ (Luard, 1968). Стратешки ратови, као трећа категорија, могу бити мотивисани жељом нације да унаприједи свој геополитички и војни положај у односу на неку стварну или замишљену пријетњу. Коначно, Луард говори о принудним ратовима као о оним које подразумевају постављање ограничења на дјеловање суверене владе (Luard, 1968).

Данас имамо савремена схватања типологије ратова. Полазећи од различитих критеријума, можемо навести десетак различитих класификација ратова. Тако, ратове можемо подијелити на међународне и грађанске ратове (национални критеријум); конвенционалне и неконвенционалне ратове (на основу средстава које се користе у рату); локалне, регионалне и свјетске ратове (територијални критеријум); агресивне (офанзивне) и одбрамбене (ослободилачке) ратове (на основу мотива); ратове са ограниченим циљем и тоталне ратове (свеобухватност); праведне и неправедне ратове (на основу етичког и правног критеријума); копнени, морски, ваздушни или космички ратови; као и на неке специфичне врсте ратова – вјерски и етнички; хладне, посебне, царинске и економске ратове. Унутар појединих категорија може се направити даља подјела, па у оквиру неконвенционалних ратова постоји герилски рат, асиметрични рат, еколошки рат и хемијски или биолошки рат; у

оквиру специјалног ратовања истиче се психолошки, медијски и информациони рат (Кривокапић, 2013, стр. 3).

2.1. Појам сукоба и националних сукоба

Сукобе треба схватити као нормалне појаве у друштву, које су одраз постојања различитих интереса, чији су коријени налазе у различитостима. Управо из тога призилази потреба успостављања адекватног система управљања оним интересима који се успјевају друштвено активирати и организовати, а који могу послужити за друштвену и политичку мобилизацију.

Може се примијетити да су управо успјешно управљање различитостима и спречавање, управљање и решавање криза и сукоба који произилазе из поштовања стварно постојећих, формулисаних и социјално организованих и мобилизованих интереса у одређеном друштву, неопходни за стабилност и успјешан развој савремених друштава. У том контексту успјешно управљање различитостима треба посматрати, не само као фактор стабилности појединих друштава и окружења, већ и као важан фактор безбједности у тим срединама, чак и глобално. Безбједност се схвата у контексту људске безбедности која поштује сва подручја и димензије људског и друштвеног живота и свих нивоа безбједности, од индивидуалне до глобалне (Таталовић, 2010, стр. 35).

Најчешћи узроци криза су конфликти између људи, организација или држава. Полазећи од чињенице да су учесници у конфликту људи и њихови међусобни односи, класификацију конфликта и треба заснивати на критеријумима учесника, односно носилаца сукоба. У том смислу најзначајнији друштвени сукоби су (Таталовић, 2010, стр. 36):

- класни (сукоби између основних друштвених класа, али и сукоби унутар њих),
- национални (сукоби између различитих нација и етничких група),

- расни (сукоби засновани на биолошким и физичким карактеристикама појединих група),
- вјерски (сукоби између припадника различитих религија, конфесија или следбеника неких праваца унутар истих конфесија),
- политички (сукоби између политичких субјеката - најчешће манифестације су унутаролигархијски и међуолигархијски сукоби у борби за моћ, власт, статус и богатство).

У основи сваке конфликтне ситуације налазе се различите потребе, интереси, осјећања, жеље, вјеровања, активности и слично. Узроци конфликта су разноврсни, сложени и међусобно условљени. Узроци сукоба су и у томе што је у друштву увијек мање добара и вриједности него што је потребно појединцима, социјалним групама и друштву у целини. У данашње вријеме на свјетској сцени присутни су глобалистички и антиглобалистички процеси као основни узроци конфликта, али је чињеница да су конфликти реалности прошлог, садашњег, а вјероватно и будућег времена (Милашиновић, Милашиновић и Путник, 2012).

Национални сукоби су најзначајнији друштвени сукоби у новијој историји, било да су у питању међудржавни или унутрашњи сукоби. Представљају „најтеже облике конфронтација између друштвених група. У непосредној су вези са са национализмом као идеологијом, политиком и доктрином која чини њихову припрему, подлогу и оправдање“ (Милашиновић, Милашиновић и Путник, 2012, стр. 185).

Етнички, односно национални сукоби и међунационални сукоби могу бити подстакнути различитим факторима и могу имати различите узроке – класне, идеолошке, политичке. Карактеристично и деструктивно у међунационалним сукобима је то што се као циљ страна у сукобу не поставља, сходно традиционалним тумачењима конфликта, приморавање поражене стране на прихватање неповољних услова мира или уништење противника, као што је то

случај у грађанском рату, већ разарање и уништавање свих тековина духовне и материјалне културе једне етничке заједнице (Милашиновић, Милашиновић и Путник, 2012, стр. 186).

Национални, односно етнички сукоби представљају непријатељство између различитих етничких група, односно сукоб између етничких група који је мотивисан етничком солидарношћу (гледано ка унутра) или етничким непријатељством (гледано ка споља). Најчешће се као једна од битних одредби овог појма узима да је то сукоб двију или више страна чија је главна карактеристика етничка различитост. Етнички сукоб је стога, облик непријатељства у коме бар једна страна своје циљеве, интересе и захтјеве одређује у односу на своју етничку припадност и етничку особеност (Траиловић, 2019, стр. 43).

Основна обиљежја националних сукоба су (Милашиновић, Милашиновић и Путник, 2012, стр. 189):

- перманентна тенденција ширења;
- осамостаљивање и прожимање са вјерским чиниоцима;
- веома тешко разрешавање; и
- присуство у многима од њих ирационалних садржаја, историјских, етничких и верских.

Важни фактори за настанак националних сукоба су национална свијест и национално осјећање (патриотизам). Поред њих, постоји и колективна и индивидуална мржња према странцима. Таква мржња је једна ода фиктивних особина искључивости националне свијести и узрок непрестаних дискриминација у историји која је кулминирала у националсоцијализму и прогонима Јевреја, Срба, Рома и других етничких заједница у вријеме нацизма. Национално осјећање има већу интегритетну снагу него класна припадност или свијест. То значи да ниједна заједница не би била могућа ако би се односи у њој заснивали само на класним или слојним припадностима, подјелама или

сукобима, а не и на релативном јединству заснованом на заједничком животу и свијести о националној припадности (Милашиновић, Милашиновић и Путник, 2012, стр. 190).

Наиме, пораст етничких тензија и извесна непредвидивост избијања етничких сукоба највећим дијелом управо и проистичу, с једне стране, из сложености националног идентитета, а, с друге, из специфичности конкретних историјских збивања, која у одређеном периоду постају веома погодна за јачање овог идентитета на рачун других облика колективне идентификације људи.

2.2. Теорије дифузије и интернационализације етничких сукоба

Иако су етнички сукоби унутрашњи сукобима, у великом броју случајева они прелазе границе једне државе и укључују и друге актере мимо двије главне стране (на примјер, етничке групе и централне власти државе које су у сукобу) (Траиловић, 2019, стр. 28).

Кордел и Вулф сматрају да (Траиловић, 2019, стр. 29):

- етнички сукоби који настају на једном нивоу анализе се не могу посматрати одвојено од последица које они имају на осталим нивоима;
- етнички сукоби су обликовани начинима на који реагују актери са свих нивоа (државног, регионалног, глобалног).

Теорије дифузије етничких сукоба настоје да утврде који су то разлози (мотиви) због којих државе интервенишу у етничким сукобима у другим државама и како то утиче на ширење конфликта, али имају за циљ и да утврде која су то структурна својства и услови на нивоу глобалног система који утичу на ширење етничког сукоба. Према овим приступима мотиви држава да

интервенишу у унутрашња питања других држава могу бити инструментални (политички, економски, војни интереси) и афективни (заједнички осјећај историјских неправди, заједнички идентитет, религија, заједнички идеолошки принципи и слично) (Траиловић, 2019, стр. 35).

Давид Кармент (*David Carment*) разликује три врсте етничких сукоба који имају међународну димензију (Траиловић, 2019, стр. 36):

- иредентистички,
- сепаратистички етнички сукоби чији се узроци налазе у унутардржавним факторима, али се “преливају” у међународну арену, и
- етнички сукоби који укључују процес деколонизације.

Етнички сукоби у једној земљи могу имати импликације по регионалну безбједност и стабилност, могу утицати на друге државе у међународном систему, као и на међународне институције и организације. Такође, и сви ови актери међународних односа могу утицати на етнички сукоб у једној земљи, на његово настајање, ширење или смиривање. На овај начин долази до интернационализације етничких сукоба. Услови на нивоу међународног система могу пружити повољне или неповољне прилике за приступ ресурсима, потенцијалним савезницима или дати легитимитет захтјевима страни у сукобу (Траиловић, 2019).

Етнички сукоб у једној земљи може утицати на то да етничке групе у другим земљама преиспитају своја увјерења о могућем понашању других етничких група у њиховој земљи. Значајан елемент овог „ефекта демонстрације“ је процес учења од других. Етничке групе у једној земљи могу да демонстрирају етничким групама у другим земљама успјешне политичке тактике, па чак и то да употребом насиља могу остварити своје циљеве. Етнонационални покрети на једном мјесту могу да утичу на етнонационалне покрете на другом тако што их инспиришу и пружају им примјере успјешних оперативних стратегија.

Процес међугрупног учења се може одвијати и између различитих етничких група унутар једне државе, гдје једна група може учити на основу претходног искуства друге, посебно када је у питању понашање државе према групи од које су учи. За овај процес значајан је проток информација између њих. Такође, етнички сукоб у једној држави може да утиче на промјену понашања припадника исте етничке групе (сународника) који живе у другим државама (више о томе у: Траиловић, 2019, стр. 37).

3. Распад СФРЈ као увод у ратне сукобе у Босни и Херцеговини

Након Другог свјетског рата Југославија излази као побједница, али са значајно измијењеним државним уређењем. Монархију је замијенила република, а социјализам и комунизам су заменили монархизам. Међу балканске народе као фактор нестабилности долази један нови облик екстремизма – вјерски екстремизам оличен у исламском фундаментализму (Ђорђевић, 2015).

Након Другог свјетског рата долази до деколонизације многих азијских и афричких земаља, које стичу своју независност. То је значило да су ове земље сада требале да отпочну свој пут самосталности, који је захтијевао да се државе, односно нације као такве дефинишу и одреде. Језик, култура, религија, раса, обичаји, систем вриједности и историја имају значајну улогу у том процесу (Ђорђевић, 2015, стр. 251). У земљама Магреба, као и у земљама Блиског и Далеког истока, ислам је углавном заступљена религија и управо ће та религија одиграти значајну улогу како у међусобним односима новонасталих држава, тако и унутар њих. У земљама које су стекле независност временом се формирају различити вјерски покрети и правци, из којих ће проистећи исламистичке терористичке организације вођене идејом стварања Уме, свјетске исламске државе. Овај процес неће заобићи ни Балкан, на коме је живјела

значајна муслиманска популација, наслеђе владавине османске Турске на овим просторима. Та популација је била погодна да се у оквиру ње зачну екстремне исламистичке идеје, што ће се касније показати фаталним приликом распада Југославије (Ђорђевић, 2015).

У периоду након Другог свјетског рата, а нарочито током осамдесетих година, на Балкану долази до уплива радикалног ислама. То директно узрокује интензивнију обнову религијског екстремизма муслиманског фактора на овом простору. Исламски фактор никада није прекинуо свој континуитет, чак и у периоду окупације током Другог свјетског рата (Јевтић, 2009).

На територији Краљевине Југославије јавља се покрет „Млади муслимани“ (1939), надахнут египатским екстремним исламистичким и терористичким покретом „Муслиманска браћа“. Најактивнији члан и један од оснивача овог покрета био је и ратни председник босанских муслимана, Алија Изетбеговић, који је као циљ овог покрета навео „јединство муслимана читавог свијета“ (Јевтић, 2009, стр. 295). Током Другог свјетског рата, већи део припадника организације „Млади муслимани“ попуњавао је редове милиције муслиманског вође Мухамеда Панце, који је имао важну улогу у стварању „Ханџар-дивизије“. Панцина идеја је била самостална, муслиманска Босна, па су снаге његове милиције, поред партизанских и четничких јединица, нападале и усташке војне јединице (Јевтић, 2009).

Доласком вехабитског учења и покрета на Балкан поставља се оспоравано и исмијевано питање стварања „Зелене трансверзале“ на простору Балкана, односно велике европске исламске државе. „Исламска декларација“ Алије Изетбеговића која пропагира јединство политике и религије, представља јасан показатељ на који начин је муслимански пук на Балкану видео уређење БиХ, што ће се распадом Југославије нарочито бити изражено (Елзесер, 2006. стр. 23).

До почетка деведесетих и првих вишепартијских избора, одржаних 1990. године, поларизација босанско-херцеговачког друштва на етничкој основи достигла је велике размјере. Како је постајало све очигледније да се Југославија

распада, сама идеја југословенског идентитета изгубила је снагу и садржај које је имала на врхунцу моћи комунистичког режима. Са друге стране, постојећи национални идентитети, који су представљали основу индивидуалних и колективних начина идентификације у највећем делу историје територија које су сачињавале СФРЈ, почели су све више да добијају на значају. Посткомунистички талас национализма изазвао је страхове и продубио неповјерење између различитих националних заједница у БиХ. Често помињање Другог свјетског рата појачало је страх, нарочито српског народа, међу којим је било и преживјелих жртава усташког терора, и управо су страх и међуетничко неповјерење одиграли кључну улогу у периоду који је претходио избијању грађанског рата у Босни и Херцеговини (Вукоичић, 2012).

Етничка мобилизација произвела је подјеле које су се рефлектовале у резултатима гласања на првим вишестраначким изборима одржаних у Босни и Херцеговини након краха једнопартијског комунистичког система, које је суштински осликавало стање свијести, афинитета и идентификације различитих народа са њиховим политичким представницима. Наиме, више од 80 процената и Муслимана, и Срба, и Хрвата прве демократске изборе нису доживјели као шансу да слободно бирају између програмско-политичких алтернатива. За њих је то била могућност да отворено декларишу своју рођењем предодређену националну припадност, што им је до тада било ускраћено (Вукоичић, 2012, str. 126).

Након изборне побједе националних странака процес поларизације босанско-херцеговачког друштва по етничким линијама био је завршен; огромна већина сва три већинска народа, нашла се унутар свог националног и вјерског табора, а са супротне стране својих суграђана друге националности и вјере. Очекивања и жеље, како националних странака, тако и народа које су оне представљале, били су дијаметрално различити, највише у оним питањима која су била од највећег значаја. Заједничка власт коју су формирале побједничке националне странке само је још више избацила на површину њихове непомирљиво

супротстављене ставове. Побједа етничких партија на изборима и њихово формирање власти значило је да је процес одлучивања био измештен из институција система и дат међусобно сукобљеним националистичким политичким партијама. Неизбјежна посљедица тога била је подјела територије. Међутим, пошто у већини региона није живјела само једна етничка група, подјела је била компликована. Та ситуација није могла мирно да се разреши и рат је постао једино рјешење (Вукоичић, 2012, стр. 126).

Робин Вилијамс истиче да су насилни конфликти у којима примарне линије подјеле представљају етнички идентитети, често изузетно сурови и тешко их је зауставити. Када једном почну, у први план на свим странама избија само преживљавање; процес конфликта сам по себи ствара страх од истребљења, жељу за осветом и дубоко неповјерење према сваком договореном рјешењу. Грађански ратови који су истовремено мотивисани „непремостивим“ етничким или религијским разликама иначе имају посебне карактеристике које додатно компликују, иначе комплексан и тежак, феномен ове врсте политичког насиља. Етнички сукоби су изразито брутални, непредвидиви и дуготрајни, а због изузетно снажне међусобне мржње, историје сукоба и замршених територијалних спорова постизање одрживих мировних рјешења је изузетно тешко (Вукоичић, 2012).

4. Дешавања у Босни и Херцеговини 1991. и 1992. године

Рат у Босни и Херцеговини у периоду 1992-1995. године био је врло блиско повезан са догађајима у самопроглашеној Републици Српској Крајини. Када је постало јасно 1991. године да Југословенска народна армија, коју је контролисала Србија, не може силом задржати Хрватску у оквиру СФРЈ, упркос својој надмоћности у наоружању, они су окупирали или задржали (зависно од тога са које стране се посматра) 30% територије Хрватске, укључујући и оне области које су традиционално насељавали Срби вијековима уназад (Вукоичић, 2012).

Овај рат у БиХ се може класификовати на неколико начина. Према узроцима настанка, спада у ратове који су настали због распада СФРЈ. Према редослиједу, он је „трећи југословенски рат“, након ратова у Словенији и Хрватској. Према садржају, он је рат за независност, у коме је на једној страни учествовала Југословенска народна армија (ЈНА) као оружана сила СФРЈ, а на другој поборници независности, предвођени руководством БиХ који су изабрани на изборима 1990. године, а који су своје захтјеве за независност „легитимисали“ на референдуму за независност 1992. године (Куленовић, 1998, стр. 90). Међутим, на референдуму 1991. године Срби су изгласали успостављање самосталне српске републике у границама БиХ, са намјером прикључења остацима СФРЈ, али је Влада у Сарајеву сматрала овај референдум неуставним и неважећим, па није предузела никакве даље мјере (Куленовић, 1998).

Након што су посматрали распад СФРЈ у Словенији и Хрватској, народ у Босни је био изненађени и забринут због будућности државе. Иако је Федерална влада у Београду тврдила да су Словенија и Хрватска само изашле из СФРЈ, постајало је све јасније да су оне заправо само прве двије од неколико држава СФРЈ које ће изаћи из Федерације. Следећа република у СФРЈ која је тражила

независност била је Босна и Херцеговина, при чему је Босна чинила географски сјеверни део републике, а Херцеговина јужни део. Након првих вишестраначких избора у Босни и Херцеговини 1990. године, Алија Изетбеговић постао је предсједник Босне и Херцеговине (Јевтић, 2009).

Изетбеговић је, као што је претходно наведено, био предан фундаменталистички муслиман. Током времена Тита, провео је вријеме у затвору због политичке непослушности и ширења субверзивне идеологије. Изетбеговић је такође написао књигу под називом „Исламска декларација“, што је и довело до тврдњи да је фундаменталиста (Елзесер, 2006).

Исти сценарио рата као у Хрватској и Словенији, поновио се у Босни и Херцеговини, али са знатно јачим и већим обимом, из више разлога. Српско становништво у Словенији било је незнатно, па је из тог разлога у Словенији била десетодневна борба. Срби у Хрватској чинили су око 13% становништва или отприлике 700.000, али у Босни и Херцеговини чинили су 31% становништва, или око 1,3 милиона (Bjarnason, 2001). Осим тога, многи Срби, као пољопривредници и сељаци, живјели су на селу, а српска подручја обухватала су велике делове територије. Али да ствари буду још компликованије, Срби су такође били веома помијешани са муслиманима и Хрватима у другим дијеловима земље (Bjarnason, 2001).

Попис становништва из 1991. године наводи да је у БиХ било укупно 4.354.911 становника, од чега 1.902.869 (43.7%) су Бошњаци, 1.364.363 (31.3%) Срби, 752.068 (17.3%) Хрвати, док се 7.7% изјаснило као припадници других нација и Југословени. Бошњаци су били већина у 45 општина (у 13 релативна, у 31 апсолутна), Срби у 34 општине (у 5 релативна, у 29 апсолутна), а Хрвати у 20 општина (6 релативна, 14 апсолутна) (Куленовић, 1998, стр. 92).

У марту 1992. године, када је постало јасно да ће и Босна и Херцеговина прогласити независност и напустити СФРЈ, започео је највећи грађански рат до тада. Медијски рат је ишао даље од пропаганде и цензурисања новина. Југословенско ратно ваздухопловство напало је комуникациони торањ за

емитовање сигнала изван Сарајева, и рат се постепено претворио у „више пуцања, а мање преговарања“ (Bjarnason, 2001).

Године 1992. Босна и Херцеговина се подијелила на двије фракције, Србе са једне стране и Хрвате и Муслимане са друге стране. За разлику од Срба, који су били православне вјере, муслимани и Хрвати су били више за независност. Муслимани, који су чинили око 44% становништва, и Хрвати, око 17%, чинили су већину. Босна и Херцеговина је прогласила независност у марту и призната је од стране Европске уније 6. априла, а од стране Сједињених Америчких Држава 7. априла 1992. Главни град Босне и Херцеговине, Сарајево, био је подијељен на два дијела (Bjarnason, 2001).

Рат у БиХ се разликује од ратова у Словенији и Хрватској из неколико разлога. Отворени ратни сукоб је започео након проглашења независности БиХ и њеног међународног признања, а с обзиром на то да је ЈНА била носилац војних операција које су биле усмјерене против независности БиХ, може се рећи да је у правном смислу била реч о спољној агресији на „међународно признату, сувјерену државу“ (Куленовић, 1998). Поред тога, БиХ је била у географски неповољнијем положају од друге двије бивше државе СФРЈ, с обзиром на то да републичке границе нигдје нису дијелом биле и државне границе СФРЈ, па је БиХ била у својеврсној изолацији. Границе БиХ нису биле под надзором републичких власти, а ратни сукоби у Хрватској су додатно отежавали опремање војске и становништва храном и логистичким материјалом. Трећа разлика је била у томе што је етничка структура БиХ била веома сложена, па су у ратним дејствима учествовале „условно три“, а повремено и више страна у сукобу (Куленовић, 1998, стр. 91-92).

Први знак рата у БиХ је било уништење села Равно 1991. године, у источној Херцеговини. Ово село је било настањено Хрватима, које су окруживали Срби, а уништено је у дејствима ЈНА и црногорских резервиста, ради освајања Дубровника. На примјеру села Равно, показала се немогућност републичких

власти да спријече нападе у БиХ, али и да спријече ЈНА да користи територију БиХ као основицу напада на Хрватску (Куленовић, 1998).

Од јесени 1991. године, до почетка рата, дошло је до бројних инцидената широм БиХ. Ови инциденти су укључивали пресретање камиона са оружјем од стране МУП-а, за које „нико не зна одакле су и гдје иду“, експесе резервиста ЈНА из Србије и Црне Горе који су пролазили кроз БиХ на путу за Хрватску, који су отварали ватру да заплаше локално становништво, као и честе ноћне пуцњаве, барикаде путева и контрола саобраћаја и промета од самопрозваних „органа реда“ (Куленовић, 1998).

Током марта 1992. године руководство СДС-а, српске политичке партије, завршава припреме за почетак рата. Током овог мјесеца су се догодили спорадични сукоби (Горажд, Купрес, Мостар и Дервента), да би се од почетка априла 1992. године сукоби проширили на цијелу територију БиХ. Хронологија сукоба 1992. године је сљедећа (Куленовић, 1998, стр. 96-97):

- 1. април у Бијељини сукоби између Арканове Српске гарде и Патриотске лиге.
- 3. април Српске одбрамбене снаге заузимају контролу над Бања Луком, док у Мостару експлодира камион цистерна, што означава и почетак рата том граду;
- 4. април Српска гарда осваја контролу над Бијељином. Сукоби у Босанском броду, Неуму и напад на све полицијске станице у Сарајеву.
- 7. април ЈНА ракетира касетним бомбама Широки бријег;
- 9. април јединице „српске општине Зворник“ освојиле су и ушле у овај град, који су претходно нападе тенковске јединице ЈНА, а за њима ушле Арканове јединице;
- 10. април Срби заузимају Купрес, а одвијају се борбе код Босанског брода и Дервенте;
- 11. април напади на Читлук, ваздушне узбуне у Ливну и Широком бријегу. ЈНА улази у Модричу, врше се напади топовима на Фочу. Овог

дана се догодио један од најдраматичнијих догађаја од почетка рата, група под вођством Мурата Шабановића заузима брану у Вишеграду и пријети да ће је уништити уколико ЈНА не престане са нападима на Вишеград и не допусти евакуацију становништва из града;

- 14. април затворен аеродром Бутмир у Сарајеву.

Званични почетак рата је 6. април 1992. године, када је нападнуто Сарајево, али из наведеног се може закључити да су ратни сукоби у БиХ започели и пре званичног почетка рата, пре свега нападом на село Равно.

Намјера ЈНА је била да освоји територију БиХ у кратком времену, највјероватније до краја лета 1992. године. Из тог разлога је предузет општи напад из четири главна правца (Куленовић, 1998):

- Сарајево;
- Подриње;
- Посавина;
- Херцеговина.

Када је ријеч о Сарајеву, циљ ЈНА је био да се преузме град и да се заузму републичке институције. Српске паравојне формације су подигле барикаде у граду, са намјером да га пресијеку на пола. У исто вријеме, своје активности су започели и снајперисти, прије свега у циљу застрашивања становништва. Патриотска лига је успјела да разбије барикаде, постави своје и поврати комуникацију унутар града, очистивши језгро града. ЈНА је након тога започела са неселективним топовским дејствима са раније припремљених положаја ван града, у брдима. Линије ратних дејстава око Сарајева успостављају се у априлу и мају и остају углавном непромијењене до краја рата. Опсада Сарајева је била једна од најдужих опсада модерног ратовања и најдужа опсада једног главног града икада и трајала је 1.425 дана. Убијено је 11.541 грађана Сарајева, од чега 1.601 деце (AlJazeera, 2023).

Током 1992. и почетком 1993. године, српска војска преузела је контролу над 70% територије Босне и Херцеговине. Босна и Херцеговина и даље је постојала

и имала своју владу у Сарајеву, али је контролисала само 30% земље. Око 200.000 до 300.000 људи је погинуло, неколико стотина хиљада људи побјегло је на територије које су и даље контролисале власти у Сарајеву или у треће земље, углавном у Србију, Хрватску и западну Европу (Vjarnason, 2001).

5. Ток сукоба у Босни и Херцеговини од 1993. до 1995. године

Сукоб у Босни и Херцеговини, који је трајао од 1992. до 1995. године, представља једно од најкрвавијих поглавља у недавној европској историји. Раздобље од 1993. до 1995. године у Босни и Херцеговини обиљежено је драматичном ескалацијом сукоба који је прерастао у пуно разорнији и смртоноснији рат.

Опсада Сарајева, која се одиграла током рата у Босни и Херцеговини од 1992. до 1995. године, представља један од најтрагичнијих и најдуготрајнијих догађаја у историји модерних сукоба на Балкану. Опсада Сарајева почела је у априлу 1992. године као дио ширег сукоба у Босни и Херцеговини. Узроци опсаде били су бројни, укључујући етничке тензије између Бошњака (Муслимана), Срба и Хрвата, као и жеља босанских Срба да створе своју државу, Републику Српску. Град Сарајево, који је био мултинационалан и мултиконфесионалан, постао је епицентар сукоба због свог политичког и симболичког значаја (Богоровац, 2000).

Опсада Сарајева трајала је скоро четири године, до новембра 1995. године. Током овог периода, Сарајево је било изложено систематском гранатирању и снајперским нападима босанских Срба, који су контролисали брда око града. Цивилно становништво града било је суочено са екстремним животним условима, недостатком хране, воде, струје и основних потрепштина. Опсада је изазвала и велики број цивилних жртава.

Опсада Сарајева резултирала је великом хуманитарном кризом. Хиљаде цивила је убијено или рањено, а десетине хиљада људи приморано је да живи у подземним склоништима (Недељковић и сар., 2016). Током опсаде, међународне хуманитарне организације, попут Црвеног крста, покушавале су да доставе хуманитарну помоћ граду, али су се суочиле са бројним изазовима због блокаде и пријетње гранатирања.

Међународна заједница је на опсаду Сарајева реаговала осудом, али је реакција била ограничена. УН су успоставиле „безбједне зоне“ око града како би заштитиле цивилно становништво, али нису успјеле да спријече многе нападе на град. Тек касније током опсаде, након масовног гранатирања пијаце Маркале у центру града 1994. године, НАТО је покренуо ваздушне нападе на босанске Србе у операцији „*Deliberate Force*“, како би их присилио на прекид ватре (Недељковић и сар., 2016).

Опсада Сарајева остаје дубоко укоријењена у колективном сјећању Босне и Херцеговине, али и свијета. Симболизовала је страхоте рата на Балкану током 1990-их и подсјећа нас на важност превенције сукоба и заштите цивила током оружаних сукоба. Опсада Сарајева имала је дубоке и трајне посљедице на становништво града, као и на геополитички контекст Балкана.

Битка за Сребреницу представља један од најтрагичнијих и најозлоглашенијих догађаја током рата у Босни и Херцеговини од 1992. до 1995. године. Сребреница је прије рата била мултиетничка општина са муслиманским (бошњачким), српским и хрватским становништвом. Током сукоба, постала је енклава под заштитом УН, што је требало да обезбједи безбједност цивила на том подручју (Млинаревић и Поробић, 2021).

Узроци битке за Сребреницу били су бројни. Након што су босански Срби претходних година изгубили територију у близини Сребренице, постали су одлучни да поврате контролу над тим подручјем. Осим тога, велики број интерно раселјених лица из других дијелова Босне и Херцеговине, који су

потражили заштиту у Сребреници, стварао је тензије и притисак на ресурсе (Богоровац, 2000).

Битка за Сребреницу кулминирала је у јулу 1995. када су босански Срби, под командом генерала Ратка Младића, извршили масовни напад на енклаву. Мировне снаге УН нису успјеле да спријече напад и повукле су се, остављајући цивилно становништво незаштићеним. Хиљаде Бошњака (Муслимана) потражило је уточиште у бази холандских мировних снага (Холандски батаљон), али су многи од њих предати босанским Србима. Послије освајања Сребренице услиједила су масовна погубљења и депортације становништва (Млинаревић и Поробић, 2021).

Битка за Сребреницу резултирала је огромним губицима међу Бошњацима и дубоким траумама за преживјеле. Масакр у Сребреници, који је означен као геноцид, оставио је трајне ожиљке. Босански Срби и њихови лидери су касније оптужени и суђено им је пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију (МКСЈ) за злочине почињене током битке за Сребреницу.

Херцеговачка криза и напади на Мостар представљају важан дио сукоба у Босни и Херцеговини. Херцеговачка криза представља сукоб између Хрвата и Бошњака (Муслимана) у дијелу Босне и Херцеговине познатом као Херцеговина. Иако су Хрвати и Бошњаци били савезници на почетку рата против босанских Срба, сукоби су ескалирали због територијалних и политичких разлика. Кључна питања у сукобу укључивала су контролу Мостара, Херцеговачког коридора и других стратешких подручја (Kivimaki et al., 2012).

Напади на Мостар, посебно током 1993. године, били су изузетно разорни и имали су велики утицај на град и његово становништво. Најистакнутији сукоби догодили су се између Хрватског вијећа обране (ХВО), Оружаних снага Хрвата, и Армије Републике Босне и Херцеговине (АРБиХ), оружаних снага Бошњака, који су се раније заједно борили против босанских Срба. Сукоби су

укључивали гранатирање града, уличне борбе и опсаду одређених насеља (Богоровац, 2000).

Старо језгро Мостара, Стари мост, било је под посебним притиском током сукоба. Стари мост, који је био симбол Мостара и UNESCO-ве светске баштине, срушен је у новембру 1993. године током сукоба између ХВО-а и АРБиХ. Уништење овог споменика културе није био само физички губитак, већ и симболични чин уништења и раздвајања заједнице (Богоровац, 2000).

Међународна заједница и УН нису били у стању да спријече нападе на Мостар, иако су покушали да посредују и успоставе примирје. Тек касније, уз међународни притисак, сукоби су се смирили, а Дејтонским споразумом из 1995. године формално је окончан рат у Босни и Херцеговини (Kivimäki et al., 2012).

Напади на Мостар оставили су дубоке трагове на град и његово становништво. Након рата, Мостар је остао подијељен на етнички одвојена насеља, а реконструкција и помирење постали су изазови. Уништење Старог моста симболизује уништавање културе и баштине, а његова обнова касније постаје симбол обнове и наде.

Рат у Босни и Херцеговини и сукоби од 1992. до 1995. године окарактерисани су екстремним национализмом, насиљем и ратним злочинима. Било је много покушаја са свих страна да се Босна и Херцеговина територијално подијели према етничким линијама: Срби су имали (и и даље имају) Републику Српску (РС), Хрвати су имали Херцег-Босну, а Бошњаци Аутономну Покрајину Западну Босну. Напоре босанских Срба и Хрвата подржавале су и усмјеравале њихове „матичне државе“ а њихови предсједници, Слободан Милошевић и Фрањо Туђман, играли су значајну улогу у ратним сукобима. Бошњаци су углавном били мање заинтересовани за подјелу и борили су се за јединствену и независну Босну и Херцеговину. Ратни злочини су почињени са свих страна. Засебне територије три етничке заједнице створене су путем етничког чишћења и стварање ових засебних територија било је могуће само кроз ову

врсту насиља. Међународна заједница се показала немоћном у рјешавању кризе и чинило се да није разумјела сукоб. Три главне етничке групе Босне и Херцеговине и данас имају врло различите интерпретације рата и његових узрока.

Бошњаци су увјерени да су били једине жртве рата у Босни и Херцеговини и да су се једини борили за опстанак државе као цјелине, са свим њеним дијеловима и територијама. Сматрају да су Срби и Хрвати, под утицајем својих матичних држава, били агресори. Одбијају појам „унутрашње агресије“ и грађанског рата, већ на овај рат гледају као „спољашњу агресију“ од стране спољашњег непријатеља, а све актере који су довели у питање територијалну целовитост и идентитет државе сматрају политички и морално нелегитимнима. Републици Српској приступају као спољашњем ентитету, упркос њеној формалној припадности БиХ, а сматрају је и „геноцидном творевином“, насталој уз помоћ насиља, нелегитимним путем. Оваква перцепција агресије дубоко је укоријењена и идеологизована, а колапс државе доживљавају као политичку и психолошку трауму, занемарујући да је ријеч о међуетничком сукобу, негирајући грађански рат на својој територији (Касаповић, 2015).

Срби интерпретирају рат као унутрашњи сукоб, грађански рат између три етничке заједнице узрокован распадом Југославије, а касније као грађански рат унутар међународно признате државе Босне и Херцеговине. Они тврде да Југославија и Босна и Херцеговина не могу бити „агресори на своју властиту државу“. Срби сматрају своју борбу за опстанак унутар Југославије и Србије легитимном као и одлуку Хрвата и Бошњака да БиХ постане независна држава. Међутим, већина политичара и научника из Републике Српске тврди да Срби нису могли бити „агресори на своју државу“, али су истовремено прогласили Републику Српску за сувјерени или полусувјерени ентитет током рата, чиме су се издвојили из БиХ. Срби такође тврде да право на самоодређење није било примјењиво на републике, већ на народе Југославије, што им је дало право на отцјељење од БиХ као што су Хрвати и Бошњаци имали право на отцјељење

од Југославије. Осим тога, Срби оспоравају Декларацију о суверености и референдум о независности БиХ из 1992. године и сматрају их за „главне окидаче“ грађанског рата, тврдећи да су друга два народа донијела одлуке о судбини БиХ без пристанка Срба. Уз то, Србија пориче своје учествовање у рату у БиХ (Касаповић, 2015).

Хрвати и Бошњаци имају различите ставове према агресији у Босни и Херцеговини. Хрвати виде агресију само Србије, док Бошњаци сматрају да су агресори и Србија и Хрватска. За Хрвате, рат у БиХ није искључиво босанскохерцеговачки сукоб, већ део хрватске историје и Домовинског рата. Према њиховом референтном оквиру, сукоби у БиХ доживљавају се као спољашња агресија која се одвијала истовремено са ратом у Хрватској, који је почео 1991. Домовински рат за Хрвате био је општи одбрамбени рат против српске агресије на Хрватску и хрватски народ у обје државе, што их наводи да сматрају збивања у БиХ као спољашњу агресију. Овај референтни оквир значи да се сукоби у БиХ не посматрају као грађански рат, него као дио ширег конфликта (Касаповић, 2015).

6. Покушаји мировних преговора и споразума

Током сукоба у Босни и Херцеговини од 1992. до 1995. године, међународна заједница предузимала је низ иницијатива како би окончала насиље и постигла мирно рјешење. Ово поглавље анализираће кључне покушаје мировних преговора и споразума који су обиљежили ово раздобље.

6.1. Утицај спољних фактора на рјешавање сукоба

Сукоби у Босни и Херцеговини од 1992. до 1995. године нису били само резултат унутрашње динамике и сукоба између различитих етничких група, већ су били снажно обликовани и засновани на утицају спољних фактора. Међународна заједница, регионалне силе и друге стране земље одиграле су кључну улогу у току и исходу овог сукоба.

Један од кључних спољних фактора био је распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Како се Југославија распала, отворила је врата етничким тензијама и жељама за независношћу унутар њених бивших република, укључујући и Босну и Херцеговину (Мрдуљаш, 2011).

Различите стране у сукобу добиле су подршку од сусједних земаља и регионалних сила. На примјер, Срби у Босни и Херцеговини су добили подршку из Србије, док су Хрвати добили подршку из Хрватске. Ова спољна подршка ојачала је позицију сукобљених страна и продубила сукоб (Мрдуљаш, 2011).

Међународна заједница је увела санкције против СР Југославије како би извршила притисак на режим предсједника Слободана Милошевића и зауставила српску агресију на Босну и Херцеговину. Ове санкције су озбиљно утицале на економију и политичку стабилност региона (Николић и Комарчевић, 2007).

Војна интервенција НАТО-а 1995. године, позната као Операција „*Deliberate Force*“, одиграла је кључну улогу у заустављању српске офанзиве и приморавању страна на преговоре. Ова војна акција била је кључна за постизање Дејтонског споразума (Николић и Комарчевић, 2007).

Међународна заједница, укључујући Уједињене нације и Европску унију, активно је учествовала у дипломатским напорима за постизање мира у Босни и Херцеговини. Кључни преговарачи, попут Ричарда Холбрука, одиграли су важну улогу у постизању Дејтонског споразума. Међународне организације и хуманитарне агенције пружиле су значајну помоћ становништву погођеном

сукобом, укључујући избеглице и интерно расељена лица (Млинаревић и Поробић, 2021).

Утицај спољних фактора на рјешавање сукоба у Босни и Херцеговини био је сложен и са различитим мотивима. Док су неки спољни фактори подржавали напоре за мир, други су играли улогу у продубљивању сукоба. Ова комбинација спољних фактора на крају је обликовала исход сукоба и динамику мирног решавања.

Први покушај мирног рјешења сукоба у Босни и Херцеговини предузет је у јуну 1992. године током Лисабонских преговора. Међутим, преговори су завршени без конкретних резултата јер стране нису биле спремне на компромис (Млинаревић и Поробић, 2021).

Међународна заједница, предвођена УН и ЕУ, представила је Венс-Овенов план 1993. године као покушај рјешавања сукоба. План је предвиђао етничку подјелу Босне и Херцеговине на десет аутономних покрајина. Упркос међународним напорима, план није успио, јер су га многи учесници одбили (Млинаревић и Поробић, 2021).

Амерички дипломатски напори резултирали су Вашингтонским споразумом потписаним између Хрватске и Босне и Херцеговине 1994. године. Овај споразум омогућио је отварање коридора који је повезивао територије под хрватском контролом са Босном и Херцеговином (Млинаревић и Поробић, 2021). Иако је олакшао хуманитарну ситуацију, сукоби су настављени.

6.2. *Дејтонски споразум као формални вид краја рата*

Најзначајнији покушај окончања рата био је Дејтонски споразум, потписан децембра 1995. у Дејтону, Охајо, САД. Споразум је резултирао прекидом непријатељстава и успостављањем оквира за мир у Босни и Херцеговини.

Дејтонским споразумом уведен је сложен систем власти који укључује Федерацију Босне и Херцеговине и Републику Српску. Такође је успоставио високог представника за Босну и Херцеговину, који је имао широка овлашћења да надгледа имплементацију споразума (Недељковић и сар., 2016). Овим споразумом је формално окончан рат у Босни и Херцеговини, окончана су оржуана дејства и постављени су темељи за обнову земље. Током година, међународна заједница је надгледала спровођење споразума и пружала подршку реконструкцији и изградњи државе.

Преговори који су резултирали Дејтонским споразумом трајали су од новембра до децембра 1995. године. Међу кључним преговарачима били су амерички дипломата Ричард Холбрук, који је одиграо значајну улогу у постизању споразума (Недељковић и сар., 2016).

Дејтонски споразум се састојао од неколико главних компоненти (Дашић и Недељковић, 2016):

- Војска: Споразум је успоставио оквире за разоружање и демобилизацију сукобљених страна. Предвиђено је и формирање заједничке војске, Оружаних снага Босне и Херцеговине (ОСБиХ).
- Политички систем: Споразумом је успостављен сложен политички систем који укључује Федерацију Босне и Херцеговине (састављену од Бошњака и Хрвата) и Републику Српску (српски ентитет). Уведена је и функција високог представника за Босну и Херцеговину са широким овлашћењима, да надгледа имплементацију споразума;
- Повратак избеглица: Дејтонски споразум је садржао одредбе о повратку избјеглица и расељених лица, што је било кључно за друштвену реконструкцију и помирење;
- Избори: Споразумом је предвиђено одржавање општих избора који ће омогућити демократски избор политичких представника на свим нивоима власти;

- Међународни мониторинг: Дејтонски споразум је обезбједио активну улогу међународне заједнице у праћењу имплементације споразума. У том циљу, основана је Канцеларија Високог представника да надгледа и координира политичке и цивилне аспекте реконструкције земље.
- Одржавање мира: Након потписивања споразума, НАТО је преузео одговорност за провођење мирне стабилизације Босне и Херцеговине. Трупe НАТО-а су распоређене да обезбједе безбједност и омогуће спровођење споразума.

Иако је означио формални крај оружаних сукоба, Дејтонски споразум је успоставио сложен систем власти и политичких односа у Босни и Херцеговини. Изазови су остали, укључујући питања повратка избјеглица, међуетничког помирења и изградње одрживих политичких институција (Дашић и Недељковић, 2016).

Упркос овим мировним напорима и Дејтонском споразуму, Босна и Херцеговина се суочила са дугорочним изазовима реконструкције, помирења и успостављања стабилне политичке ситуације. Питања као што су повратак избјеглица, процес помирења између етничких група и изградња одрживе политичке структуре остала су изазовна и обликовала су историју и напредак и развој земље.

7. Закључак

У овом дипломском раду анализиран је сложени сукоб који се одиграо у Босни и Херцеговини тијеком 90-их година. Циљ рада био је истражити и анализирати узроке овог сукоба, његов ток и начин на који је формално окончан - Дејтонским споразумом. Први дио рада је био посвећен теоријском одређењу сукоба и ратних сукоба, истражујући појам сукоба и националних сукоба и теорије дифузије и интернационализације етничких сукоба. Разумијевање теоријских оквира омогућило нам је боље контекстуализовање босанскохерцеговачког сукоба. Надаље, анализиран је распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије као увод у ратне сукобе у Босни и Херцеговини. Разумијевање какву улогу је распад Југославија имао за настанак рата у БиХ допринео је разумијевању сложених динамика које су услиједиле.

Проучавајући догађаје у Босни и Херцеговини током 1991. и 1992. године, истражен је почетак сукоба и како су етничке напетости ескалирале у насиље. Централни дио рада посвећен је току сукоба у Босни и Херцеговини од 1993. до 1995. године. Након тога, размотрени су покушаји мировних преговора и споразума. Анализирани су утицаји спољних фактора на рјешавање сукоба и анализиран је Дејтонски споразум као формални вид краја рата. Овај споразум успоставио је кључне оквире за политичку и војну стабилност Босне и Херцеговине.

Може се истаћи да је сукоб у Босни и Херцеговини био комплексан и дубоко укоријењен феномен са много димензија. Различите етничке, политичке и међународне динамике утицале су на ток сукоба и начин на који је окончан. Дејтонски споразум, иако је означио формални крај оружаних сукоба, оставио је дубоке посљедице на политички и друштвени пејзаж Босне и Херцеговине.

Изазови су остали присутни, укључујући питања помирења и изградње одрживих политичких институција.

Уз формални крај оружаних сукоба означен Дејтонским споразумом, Босна и Херцеговина се суочила с бројним озбиљним друштвеним и политичким проблемима који су остали присутни и након завршетка рата. Ови проблеми указују на дубоке подјеле и изазове који и даље обликују друштво ове земље. Након рата, етничке подјеле остале су дубоко укоријењене у босанскохерцеговачком друштву. Три конститутивна народа - Бошњаци, Хрвати и Срби - и даље живе у етнички подијељеним ентитетима, често изоловани једни од других. Ово отежава процес помирења и изградње заједничког идентитета. Политика идентитета остаје доминантна у Босни и Херцеговини, често на штету грађанских и мултиетничких идеала. Политичари често манипулишу етничким питањима како би ојачали своје позиције, што доводи до стагнације у политичким реформама.

Питање повратка избјеглица и расељених особа остало је нерјешено и након потписивања споразума. Многи избјегли Бошњаци, Хрвати и Срби нису се могли вратити у своје домове или су се суочавали са непријатељством и дискриминацијом у повратничким заједницама. Ово представља озбиљан изазов за обнову друштва и помирење. Напетости између ентитета, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, остале су присутне, а питање будућности земље и њеног територијалног интегритета остало је нерјешено. Дугорочна стабилност Босне и Херцеговине захтијева конструктиван дијалог и компромис између свих политичких актера.

Иако је Дејтонски споразум означио формални крај оружаних сукоба у Босни и Херцеговини, друштво се суочава са бројним изазовима који су остали након рата. Изградња стабилног и просперитетног друштва захтијева посвећеност помирењу, промоцији људских права и демократизацији. Међународна заједница такође има кључну улогу у подршци овим процесима како би се осигурала трајна стабилност у Босни и Херцеговини.

Литература

КЊИГЕ, МОНОГРАФИЈЕ И ДИСЕРТАЦИЈЕ

- Bjarnason, M. (2001). *The War and War-Games in Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995*. Brussels: NATO.
- Бороговац, М. (2000). *Рат у Босни и Херцеговини*. Задар: Народни лист.
- Ђорђевић Б. (2015). *Савремени тероризам*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Fleck, D. (2008). *The Handbook of International Humanitarian Law*. Oxford: Oxford University.
- Елзесер Ј. (2006). *Како је Џихад стигао на Балкан*. Београд: Јасен.
- Јевтић М. (2009). *Политикологија религије*. Београд: Центар за проучавање религије и верску толеранцију.
- Kivimaki, T., Kramer, M. & Pasch, P. (2012). *The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina. Country Conflict Analysis Study*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).
- Luard, E. (1968). *Conflict and peace in the modern international system*. Boston: Little, Brown.
- Милашиновић, Р., Милашиновић, С. и Путник, Н. (2012). *Теорије конфликта*. Београд: Факултет безбедности.
- Млинаревић, Г. и Поробић, Н. (2021). *Мир који то није: 25 година експериментисања са миром у Босни и Херцеговини – Феминистичка критика неолибералних приступа изградњи мира*. Женева: Women's International League for Peace and Freedom.
- Недељковић, С., Крстић, М. и Живојиновић, Д. (2016). *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазови?* Београд: факултет политичких наука.
- Singer, D. Small, M. & Kraft, G. (1965) *The frequency, magnitude, and severity of international war, 1815-1940*. Univ. Michigan: Ann Arbor.
- Таталовић, С. (2010). *Глобална сигурност и етнички сукоби*. Загреб.
- Траиловић, Д. (2019). *Утицај међународних чинилаца на етничке сукобе у Народној Републици Кини*. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука.
- Вишњић, Д. (1988). *Појам оружане борбе*. Београд: Војноиздавачки и новински центар.

Џица Гајић
РАТНИ СУКОБИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: ОД САРАЈЕВА ДО ДЕЈТОНА
-Дипломски рад-

Војни лексикон. (1981). Београд: Војноиздавачки завод.

Военная энциклопедия, том 2. (1994). Москва: Военное издательство.

ЧЛАНЦИ У ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА РАДОВА

Дашић, М. и Недељковић, С. (2016). Дуго путовање у Дејтон: Међународне иницијативе за мирно окончање оружаних сукоба у Босни и Херцеговини од 1992. до 1994. године. У: Живојиновић, Д., Недељковић, С. и Крстић, М. (Ур.) *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови?* Зборник радова. Београд: Факултет политичких наука.

Касаповић, М. (2015). Босна и Херцеговина 1992-1995: грађански рат, изванска агресија или обоје? *Политичка мисао*, 52(2), 37-61.

Кривокапић, Б. (2013). Појам рата и класификације ратова. *Megatrend Review*, vol. 10, no 3/2013, стр. 3-30.

Куленовић, Т. (1998). Припреме за рат и почетак рата у Босни и Херцеговини 1992. године. *Полемос*, 1 (1), 89-112.

Милошевић, Д. (2018). Појмовно одређење феномена хибридног ратовања. *Војно дело*, 3/2018, стр. 300-316.

Мрдужаш, С. (2011). Допринос владајућих босанско-херцеговачких странака избијању рата у Босни и Херцеговини. *Сувремене теме*, 4(1), 45-59.

Николић, Д. и Комарчевић, М. (2007). Редизајнирање комплекса безбедности у БиХ. Критички поглед на реформски процес. *Национални интерес*, 2(2), 195-220.

Вукоичић, Ј. (2012). Грађански рат у БиХ и српски национални идентитет. *Politeia*, 2(4), 121-142.

Wright, Q. (1965). The escalation of international conflicts. *J. Conflict Resol.* No. 9, p. 434-449.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

AlJazeera (2023). Početak zla: Prije 31 godinu krenula je opsada Sarajeva. Доступно на: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/5/pocetak-zla-prije-31-godinu-krenula-je-opsada-sarajeva> Приступљено: 18.09.2023.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истраживањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента: